

חבל נחלתו

יחווה דעת (ח"ב סי' ט).

מסקנה

מותרים לעבור לבית הכנסת השני, אע"פ שבבית הכנסת הראשון יבטל המניין.

מעצמם, ושואלים אחר מעשה: האם צריכים לחזור לראשון. ולא ניתן לטעון משום קרש שהיה בצפון ימשיך להיות בצפון שהיינו דוקא בקדימה ומצד דרכי שלום כאמור בירושלמי (שבת פ"ב ה"ג), אבל אי אפשר לכפותם על כך. ועי' שו"ת

סימן ז

תרומות מגויים לבנין בית כנסת

שאלה

האם מותר לקבל תרומות לבית כנסת מגויים, וא"כ האם מותר לכתוב שלט המזכיר את שמם בכניסה לבית הכנסת?

תשובה

א. בספר עזרא (פ"ד פס' א-ג) מסופר: "וישמענו צרי יהודה ובנימן כי בני הגולה בונים היכל לד' אלקי ישראל. ויגשו אל זרבבל ואל ראשי האבות ויאמרו להם נבנה עמכם כי ככם נדרוש לאלקיכם (ולא) [ולן] אנחנו זבחים מימי אסר חדן מלך אשר המעלה אתנו פה. ויאמר להם זרבבל וישוע ושאר ראשי האבות לישראל **לא לכם ולנו לבנות בית לא-להינו** כי אנחנו יחד נבנה לד' אלקי ישראל כאשר צונו המלך כורש מלך פרס". וכן **בנחמיה** (פ"ב פס' ט): "וישמענו סנבלט החזני וטביה העבד העמוני וגשם הערבי וילעגו לנו ויבזו עלינו ויאמרו מה הדבר הזה אשר אתם עשים העל המלך אתם מרדדים. ואשיב אותם דבר ואומר להם אלקי השמים הוא יצליח לנו ואנחנו עבדיך נקום ובנינו, **ולכם אין חלק וצדקה וזכרון בירושלם**". ניתן לומר שהדחיות של זרבבל ונחמיה היו מחמת שחששו מפעולותיהם

של צרי יהודה, וניתן לומר שזו היא הוראה כללית וקבועה בלי קשר ליחס האיבה של צרי יהודה.

ב. במשנה שקלים (פ"א מ"ה) נאמר: "הנכרי והכותי ששקלו אין מקבלין מידן. ואין מקבלין מידן קיני זבין וקיני זבות קיני יולדות חטאות ואשמות. זה הכלל **כל שהוא נידר ונידב מקבלין מידן** וכל שאינו לא נידר ולא נידב אין מקבלין מידן. וכן הוא מפורש על ידי עזרא: לא לכם ולנו לבנות בית לאלהינו".

פרש הרמב"ם: "ופסק ההלכה שאין מקבלין מן הגוים קרבן אלא עולה הבאה בנדר ונדבה בלבד. ואמרו בתלמוד אין מקבלין מהם לא לאמת המים ולא לחומת העיר ולמגדלותיה, כלומר ירושלם, כמו שאמרו להם הזקנים ולכם אין חלק וצדקה וזכרון בירושלם".

וכן הרע"ב: "וכן הוא מפורש על ידי עזרא, כשרצו הכותים לסייען ושלחו להם נבנה עמכם כי ככם נדרוש לאלהיכם, מה השיבו להם, לא לכם ולנו לבנות בית בשותפות לאלהינו, ולכם אין חלק וצדקה וזכרון בירושלם".

משמעות הדברים: איסור ליטול תרומות

חבל נחלתו

עיקר, וזה אינו טעם דהא כל ימי בית שני היתה אימת העובדי כוכבים עליהן ובתחילתו יותר מסופו. וא"ת האי בתחילה נמי אמקדש ראשון קאמר א"כ מאי מותיב ליה לקמן מואגרת אל אסף וגו' דהיינו במקדש שני.

"דבר המסויים – שנראה בעיניו אין מקבלין מהם דגנאי הוא ועוד שמתפארים בו".

עולה שלבדק הבית מותר לקבל לאחר הבניה לשם תיקונים וגם אז לא דבר מסויים כגון חלק מהבניין אלא ממון או חומרי בניה שמעבדים אותם ומוסיפים לבניין.

עוד מצינו במשנה בערכין (פ"א מ"ב): "הנכרי, רבי מאיר אומר נערך אבל לא מעריך, רבי יהודה אומר מעריך אבל לא נערך זה וזה מודים שנודרין ונידרין".

מפרש הרמב"ם: "ודע שהגוי אם נדר ואמר דמי עלי או דמי פלוני עלי שהוא חייב בכך כמו שאמרנו, **אסור להשתמש בו כלל בבדק הבית ולא בבנין שום דבר בירושלים**, אלא דינו שיבדק הגוי על דעת מי נדר, אם אמר בדעת ישראל נדרתי מוציא אותו בית דין בצרכי צבור, לא בבדק הבית וירושלם, ואם אמר לשמים נדרתי יגנוז הדמים".

ורש"י על המשנה בערכין (ה ע"ב) מפרש: "עובד כוכבים נערך – אם אמר ישראל ערכו עלי נותן ערכו כפי שנים של עובד כוכבים.

"אבל לא מעריך – אבל אם אמר העובד כוכבים ערכי עלי או ערך אחרים עלי לא אמר כלום.

"ר' יהודה אומר מעריך – אם אמר על ישראל ערכו עלי.

"אבל לא נערך – שאם אמר ערכי עלי אין

מנכרים לבית המקדש ולצרכי העיר ירושלים. ולא מצד חשש מעשי שהנכרים ירפו יד ישראל, אלא איסור מצד קדושת המקדש וירושלים.

וכן משמע מילקוט שמעוני (שיר השירים רמז תקפח): "וכיון ששומעין העו"א שבחור של מי שאמר והיה העולם אומרים לישראל נלכה עמכם שנאמר אנה הלך דודך, וישראל אומרים לעובדי אלילים **אין לכם חלק בו** שנאמר אני לדודי ודודי לי". ורש"י בשיר השירים (פ"ו פס' ב) מפרש: "ומה שאתם אומרים לבקשו עמנו ולבנות עמנו – אני לדודי ולא אתם לו, ולא תבנו עמנו כעניין שנאמר (עזרא ד) לא לכם ולנו לבנות בית אלהינו, ואומר ולכם אין חלק וצדקה וזכרון בירושלם".

ג. בערכין (ו ע"א) נאמר: "תנא חדא: עובד כוכבים שהתנדב נדבה לבדק הבית – מקבלים הימנו, ותניא אידך: אין מקבלין! א"ר אילא א"ר יוחנן, לא קשיא: הא בתחילה, הא בסוף, דאמר ר' אסי אמר רבי יוחנן: בתחילה – אפילו מים ומלח אין מקבלין מהם, בסוף – דבר המסויים אין מקבלין, דבר שאינו מסויים מקבלין. היכי דמי דבר המסויים? אמר רב יוסף: כגון אמה כליא עורב". (בבבלי הובאה רק דעת ר' יוחנן ובירושלמי אף דעת ר"ל ע"י להלן), ורב יוסף מפרש שדבר מסויים הוא חלק ברור מהבנין. והגמרא דנה בכך. ומפרש רש"י:

"בתחילה – בתחילת הבנין אין מקבלין דשמא לרפיון ידים מתכוונין.

"לבסוף – לחזק את בדק דאין לומר רפיון ידים מקבלין, ל"א בתחילה כשלא היתה אימתן של עובדי כוכבים עליהן אין מקבלין אבל לבסוף מקבלין משום אימה. וראשון

מסתבר וכו' ולא מיחזור דלא מידחיא הלכתא פטיקא במסתברא ור"מ ור"י הלכתא פטיקא היא כר' יהודה".

וכתב הכסף משנה: "ופסק רבינו כר"מ משום דאמר רבא דמסתברא הלכתיה. וכתב הראב"ד א"א פוסק כרבי מאיר ור"י חולק ואמר מעריך אבל לא נערך וכו' ורבינו סובר דכיון דאתמר עלה מסתבר טעמיה עדיף מכללא דר"מ ור"י הלכה כר"י שהוא כלל כולל בעלמא ואין למדין מן הכללות".

והשפת אמת (ה ע"ב) באר: "בגמ' אמר רבא הלכתיה דר"מ מסתברא וכן פסק הרמב"ם בה' ערכין [פ"א וע"ש בראב"ד ובכ"מ] וזו מ"ש במשניות דהלכה כר"י והתוס' יו"ט כ' קצת טעם להרמב"ם משום דסתם התנא בשקלים דאין מקבלין מהם לבדק הבית ע"ש ואין זה הכרע דהא סתם ואזכ"כ מחלוקת הוא הכא ואין הלכה כסתם [ובכה"ג לפעמים אין הלכה כסתם כמ"ש הנמוק"י ביבמות פ' החולץ בשם הרמב"ן ע"ש]."

עולה מן הגמרא בערכין שאין מקבלים מנכרי לבדק הבית בבית המקדש.

ד. נאמר בירושלמי (שקלים פ"א ה"ד): "אמר רבי יוחנן בתחילה אין מקבלין מהן לא דבר מסויים ולא דבר שאינו מסויים ובסוף מקבלין מהן דבר שאינו מסויים ואין מקבלין מהן דבר מסויים, ר' שמעון בן לקיש אמר בין בתחילה בין בסוף אין מקבלין מהן לא דבר מסויים ולא דבר שאינו מסויים".

המדובר כבבלי ערכין בקבלת תרומה מנכרים לבית המקדש, והשאלה היא מהו דבר מסויים ומהו בתחילה ובסוף.

מפרש קרבן העדה: "בתחלה – בתחלת הבנין אין מקבלין מהן שום דבר דשמא לרפיון המלאכה מתכוונים. ובסוף – לחזק

לו ערך או אם אמר ישראל ערך עובד כוכבים זה עלי לא אמר כלום".

הגמרא אומרת: "אמר רבא: הלכתיה דרבי מאיר מסתברא, (רש"י: "דאין העובדי כוכבים מעריכין") טעמיה לא מסתברא; טעמא דרבי יהודה מסתברא, הלכתיה לא מסתברא (רש"י: "דודאי אין מעריך משום דערכין לבדק הבית וקרא כתיב לא לכם ולנו לבנות"). **הגמרא שאלה על ר' יהודה מהפסוק בעזרא ותרצה:** "אלא אמר רבא: משום רפיון ידיים הוא, דכתיב: ויהי עם הארץ מרפין ידי עם יהודה ומבהלים אותם לבנות".

ומפרש רש"י: "אלא אמר רבא – ודאי לבדק הבית אתי ובימי עזרא היינו טעמא דשלחו להם לא לכם ולנו.

"משום רפיון ידיים – משום שלא היו מתכוונים לטובה אלא שיסמכו גם עליהם וישמעו לעצתם והם יאחרו הבנין עד שסייבו את לב כורש שלא לבנותו".

הגמרא לא הכריעה כמי הלכה. ותוספות (ה ע"ב ד"ה אלא מעתה) כתב בסופו: "דשמא טוב לפרש דרבא הדר ביה למסקנא זו מהא דאמר מעיקרא דהלכתא כרבי מאיר מקרא דלא לכם ולנו".

וכן פסק הרמב"ם (הל' ערכין וחרמין פ"א ה"ו): "העכו"ם נערך אבל אינו מעריך כיצד עכו"ם שאמר ערכי עלי או ערך ישראל זה עלי לא אמר כלום, וישראל שאמר ערך עכו"ם זה עלי או ערך פלוני העכו"ם עלי נותן לפי שני העכו"ם הנערך, וכן המעריך את החרש ואת השוטה חייב ונותן לפי שניו".

והראב"ד השיג: "העכו"ם נערך אבל לא מעריך. א"א פוסק כר"מ ור' יהודה חולק ואמר מעריך אבל לא נערך וק"ל כר"י ואפשר משום דאמר רבה הלכתא כר"מ

חבל נחלתו

הרמב"ם (הל' שקלים פ"ד ה"ח) כתב: "כבש היו בנין מהר הבית להר המשחה שנעליו מוציאין פרה אדומה, וכן היו עושין כבש שמוציאין עליו שעיר המשתלח, ושניהם נעשין משירי הלשכה, וכן מזבח העולה וההיכל והעזרות נעשין משירי הלשכה, אמת המים שבירושלם וחומת ירושלם וכל מגדלותיה וכל צרכי העיר באין משירי הלשכה, **וגוי שהתנדב מעות לדברים האלו או שהתנדב לעשות עמהם בחנם אין מקבלין ממנו ואפילו גר תושב**, שנאמר (עזרא ד') לא לכם ולנו לבנות בית לאלהינו ונאמר (נחמיה ב') ולכם אין חלק וצדקה וזכרון בירושלם".

ובהל' ערכין וחרמין (פ"א ה"א) פסק: "עכו"ם שאמר דמי עלי או דמי פלוני עלי נותן כפי נדרו ואינו נופל ללשכה **שאינו מקבלין מן העכו"ם נדבה או נדר לחזק את בדק הבית או בדק ירושלים שנאמר לא לכם ולנו לבנות בית וגו'**, ונאמר ולכם אין חלק וצדקה וזכרון בירושלים".

וכתב הרדב"ז שהרמב"ם פסק כר' מאיר במחלוקתו עם ר' יהודה משום שמסתבר טעמו.

ושוב כתב הרמב"ם בהל' מתנות עניים (פ"ח ה"ח): "עכו"ם שהתנדב לבדק הבית אין מקבלין ממנו לכתחלה, ואם לקחו ממנו אין מחזירין לו, היה הדבר מסויים כגון קורה או אבן מחזירין לו כדי שלא יהא להן דבר מסויים במקדש שנאמר לא לכם ולנו וגו', **אבל לבית הכנסת מקבלין מהן לכתחלה, והוא שיאמר כדעת ישראל הפרשתי, ואם לא אמר טעון גניזה שמא לבו לשמים**, ואין מקבליים מהם לחומת ירושלים ולא לאמת המים שבה שנאמר ולכם אין חלק וזכרון בירושלים".

את בדקיו... דבר שאינו מסויים – כגון מים ומלח ודבר מסויים דבר שנראה בעין אין מקבלין מהן דגנאי הוא ועוד שמתפארים בו". וכן כתב בתקלין חדתיין. ומקורם רש"י בערכין (מוזכר לעיל). והרדב"ז (הל' מתנות עניים פ"ח ה"ח) פירש בתחילה – לכתחילה ובסוף בדיעבד אם כבר קבלו לא יחזירו. הירושלמי נו"נ במחלוקת ר"י ור"ל ומסיים: "מה עבד לה רבי שמעון בן לקיש פתר לה לא לכם ולנו לבנות בית לאלהינו, רבי חלקיה אמר רבי סימון שאל מעתה אין מקבלין מהן לאמת המים ולחומת העיר ומגדלותיה על שם ולכם אין חלק וצדקה וזכרון בירושלם". עולה כי לפי ר' יוחנן מקבליים מנכרים לבנית בית המקדש רק בסוף ואף אז דבר שאינו מסויים. ונראה שמסויים היינו שאינו מתכלה ולכן מתפארים בו. אבל דבר המתכלה מותר לבסוף. ונראה שאף לר' יוחנן אסור ליטול מהם לבנין ירושלים.

הרדב"ז (הל' מתנות עניים פ"ח ה"ח) על הגמ' בערכין כתב: "שם היכי דמי דבר מסויים א"ר יוסף כגון אמה כליא עורב ולא אתא רב יוסף למימר דאבן או קורה לא הוי דבר מסויים אלא אתא לומר אפי' קבע האבן או הקורה בכליא עורב שאינו לתשמיש המקדש ממש אפי' הכי הוי דבר המסויים ומחזירין. ואיכא למידק כיון דכתיב לא לכם ולנו לבנות מה לי דבר מסויים מה לי דבר שאינו מסויים וליכא לפרושי דהא דקאמר אין מחזירין היינו אין מחזירין ואין בנין אותו דהא דבר מסויים היינו כליא עורב ודכותה דבר שאינו מסויים בנין ממנו לבדק הבית לכליא עורב וחולתו. וי"ל דהא דכתיב לא לכם היינו דבר הניכר שהוא לכם אבל דבר שאינו מסויים לא מקרי לכם".

וכן הא דקתני בסוף דבר המסויים אין מקבלים וכו' היינו לומר דאע"פ שכבר קבלו מהם אם הוא דבר המסויים אין מקבלין מהם כלומר עושים שאותה קבלה לא תהיה קבלה דהיינו שמחזירים להם, ואם הוא דבר שאינו מסויים מקבלים מהם כלומר מעכביים אותו בידם ובזה נתבאר מ"ש לענין בדק הבית אלא שעל מ"ש דדבר מסויים היינו כגון קורה או אבן קשה דבגמרא בעי היכי דמי דבר מסויים אמר רב יוסף כגון אמה כליא עורב ומשמע דדוקא בכגון אמה כליא עורב הוא דהוי דבר מסויים אבל כגון קורה או אבן לא ושמא י"ל שהוא ז"ל מפרש דקורה או אבן הוי דבר מסויים בודאי וכי בעי היכי דמי דבר מסויים היינו לומר דבאיזה מקום היא קבוע אותו אבן או קורה דלחשיב קבוע במקדש דבר מסויים ויצטרך להחזירו להם ואמר רב יוסף דאפילו אמה כליא עורב שאינו אלא תשמיש למקדש חשיב קבוע במקדש דבר מסויים.

"ומ"ש אבל לבית הכנסת מקבלין מהם לכתחלה. נראה דהיינו מדאמרינן התם (ע"ב) שעזרק טייעא אינדב שרגא לבי כנישתא דרב יהודה ומשמע התם דקבלוה מיניה".

בהמשך דן הב"י בתורם חפץ לבית הכנסת שנבדק אם לבו לשמים ולא נעסוק בכך כאן.

וכ"פ הרמ"א (יו"ד סי' רנד ס"ב): "אבל אם מנדבין (=גויים) דבר לבית הכנסת, מקבלים מהם (בית יוסף בשם התוספות סימן רנ"ט בשם מ"כ והוא בדינים והלכות מהר"ו סי' ס"ז וכן הוא בהג"ה בא"ח סי' קנ"ד סי"א)".

והש"ך (שם ס"ק ד) כתב: "כדלקמן סי' רנ"ט ס"ב והטעם משום דהוי כמו קרבן שמקבלין קרבנות מן העובדי כוכבים ובהג"א פ"ק דב"ב כתבו טעם בדבר מפני

נעסוק עתה בגוי שתרים ממון לבית כנסת.

ה. הטור (יו"ד סי' רנט) הביא את הרמב"ם כלשונו: "כתב הרמב"ם עובד כוכבים שהתנדב לצורך בדק הבית אין מקבלין ממנו לכתחילה ואם נתנו אין מחזירין, אבל לבית הכנסת מקבלין ממנו לכתחילה והוא שיאמר בדעת ישראל הפרשתי אותו, ואם לא אמר כן טעון גניזה שמא בלבו יחשוב לעבודת כוכבים".

ובאר הבית יוסף: "כתב הרמב"ם גוי שהתנדב לצורך בדק הבית אין מקבלין ממנו לכתחלה וכו' עד סוף הסימן. בפ"ח מהלכות מתנות עניים (ה"ח) אלא שיש בו תוספת דברים שכתב גבי מתנדב לצורך בדק הבית אם היה הדבר מסויים כגון קורה או אבן מחזירין לו כדי שלא יהא להם דבר מסויים במקדש שנאמר (עזרא ד, ג) לא לכם ולנו אבל לבית הכנסת מקבלים מהם לכתחלה וכו' והשמיט רבינו לשון זה משום דלא נפקא לן מינה מידי בזמן הזה, ובמקום מה שכתב רבינו שמא בלבו יחשוב לעבודה זרה כתוב בנוסחת הרמב"ם שבידי: שמא לבו לשמים ונראה שכתב כן הרמב"ם מדרגתינו בסוף פרק קמא דערכין (ו). תני חדא גוי שהתנדב נדבה לבדק הבית מקבלין הימנו ותניא אידך אין מקבלין אמר רבי אילא אמר רבי יוחנן לא קשיא הא בתחלה הא בסוף דאמר רב אסי אמר רבי יוחנן בתחלה אפילו מים ומלח אין מקבלין מהם בסוף דבר המסויים אין מקבלין דבר שאינו מסויים מקבלים והוא ז"ל מפרש דהא בתחלה הא בסוף הכי קאמר הא דקתני אין מקבלין היינו כלומר אחר שקבלו מהם אין מחזירים להם דלעכבה בידם קרי מקבלים,

חבל נחלתו

ראי' לאסור מדברי המג"א סוסי' קנ"ד ורמ"א סוסי' קנ"ב, גם אם הי' משם ראי' לאסור היינו צריכין למשכוני נפשן לתרצה מאחר שבגמ' ורמב"ם מפורש הדין להתירא, אלא שבאמת אין ראי' משם לאסור כלל כפי"מ שכתבתי (אות ד' ה'), וכן מפורש גם בתשובות האחרונים להתיר בזה עיי' תשו' אבני צדק (חאו"ח סי' י"ד) תשו' תשורת שי (ח"א סי' ט"ו) תשו' בית שערים (חאו"ח סי' ס"א) **שלא זו בלבד שמוותר לקבל נדבה מעכו"ם לבנין בהכניס אלא גם לבקש מהם מותר**, אלא שבתשורת שי חושש שא"כ למחר הם יבואו אלינו לסייעם על בתי תפלות שלהם, ובתשו' בית שערים מסיים דאם כי מדינא מותר גם לבקש מהם לאו משנת חסידים היא שמא ימשך אחריהם וילמוד ממעשיהם ע"ש".

(והוסיף בהערה: עיי' שו"ת קול ארי' סי' י"ד שכ' ג"כ להתיר לקבל נדבה מעכו"ם לבנין ביהכני"ס ואפי' לבקש ממנו מותר.)

"(ג) והנני הרואה בשו"ת פרי השדה (ח"ב סי' מ"ט) שדן בקהלה שרצתה לבנות בהמד"ר לצבור, ויען לא הספיק ממונם הגישו בקשה לחברת קרן בתי ספר, ובבקשתם כתבו, כי רוצים לבנות גם בית חינוך לנערים, וקבלו מחברה הנ"ל שש מאות זהובים. שוב קמו מערערים כי לא נכון לקבל צדקה מעכו"ם או מומרים, גם חוששים כי חברה הנ"ל תכריח אותם בהמשך הזמן לעשות בתי ספר כרוחם אשר לא יזכר בהם שם ישראל עוד, והשיב דגם להרמ"א האוסר לקבל ממומר דבר לבהכני"ס אפי' דינבד, מ"מ היינו דוקא אותו דבר שהוא נותן כגון נר או שעה, משא"כ מעות בודאי מותר בדיעבד וא"צ להחזירו אלא שמ"מ אוסר בנידונו מטעם השני שאם יהי' להם חלק בבנין שמא יכריחו

שהצדקה מכפרת ע"כ אין מקבלין מהן אבל נדרים ונדבות אין באין לכפר".

וכן כתב בשו"ת חתם סופר (ח"ב, יו"ד סי' רכה): "הא גם נדריהם נדר אף ע"ג דאין מקבלין מהם לבנין בהמ"ק דכתי' לא לכם ולנו לבנות בית לאלקינו כמבואר פ"ק דעירוכי' ופ"ק דשקלי' מכל מקום לבנין בה"כ שרי כמבואר ברש"י עירוכי' ו' ע"א ד"ה שם שלא במקומינו ויעיי' בכ"מ פ"ח ממתנת עני' הלכה ח".

וכן החת"ס בהגהותיו לשו"ע (או"ח סי' קנד ד"ה במג"א ס"ק יח) כתב: "ומשמע כללא דדינא צדקה לעניים מקבלין ממומר ולא קרבן והחיפוף בנכרים דנודרין נדרים ונדבות אבל צדקה לא משום שנאמר ביבוש קצירה וגו', אבל נר וס"ת וצורכי בית הכנסת מקבלין בין ממומר בין מנכרי"...

משמע מהראשונים והאחרונים שלצרכי בית הכנסת מקבלים מנכרים בין דבר מסויים בין דבר שאינו מסויים בתחילה ובסוף.

ו. בשו"ת בצל החכמה (ח"ג סי' מא) דן בין שאר נושאי התשובה בקבלת תרומה מגויים לבית כנסת. וכתב שם:

"(ו) ולא זכיתי להבין מש"כ בס' שבילי דוד (חי"ד סי' רנ"ד) דאף למש"כ הרמ"א שם (סעי' ב') שאם עכו"ם נדב דבר לבהכני"ס מקבלין ממנו, מ"מ לסייע לבנין בהכניס אין מקבלין ממנו שכ"כ הרמב"ם הל' שקלים שאין מקבלין מהם סיוע לבנין בהמ"ק ודין בהכני"ס מדרבנן כמו בהמ"ק כמש"כ מג"א סוסי' קנ"ד ורמ"א סוסי' קנ"ב ע"כ ע"ש. ודבריו נפלאים במחכ"ת כי רב הוא, שהרי מפורש הדבר להתירא בלי חולק בגמ' ערכין (ו' א) וברמב"ם הל' מתנ"ע שהעתיקתי (אות ג) ואיך אפשר להורות היפך מזה. ומה שהביא

אבל מוכיח מרש"י בערכין (ו ע"א) שפרש על נכרי שתרם קורה לבדק הבית ושם רשום עליה שיגוד מקום השם ויבנה את הקורה בבית כנסת. וכן הרמב"ם כתב שמקבלים מהם לצרכי בית הכנסת. ומוכיח שאין להשוות בית כנסת לבדק בית המקדש.

והביא מהחתם סופר שמקבלים ממנו לבית כנסת, ומוסיף: "וניתן לחשוב ולומר שאילו ידע הבעל שבילי דוד מדעת רבו הגדול בזה אזי היה מבטל דעתו מפני דעת רבו".

ומביא עוד: "ויעוין בספר שו"ת קול אריה סימן י"ד שמאריך להוכיח שמותר לקבל נדבות מנכרים עבור בנין ביהכ"ג, ובתוך דבריו מביא להסתמך גם מהח"ס הנ"ז, יעו"ש באריכות דבריו באבע"א קרא ואבע"א סברא, ומעיד גם שכן עמא דבר, ושזה מעשים בכל יום ואין מוחה בהם לבלתי קחת מא"י ע"ש.

"ובכזאת דמותר לקבל מנכרים עבור בנין בית כנסת העלה גם בשו"ת אבני צדק (טייטלבוים) חאו"ח סימן י"ד ע"ש, והכי נקיט ליה בפשיטות גם בשו"ת מהר"ם שיק חיו"ד סי' רל"א ד"ה ובאמת ע"ש. וכך העלה גם בשו"ת תשורת שי ח"א סימן ט"ו יעו"ש. "ברם אם יש מקום לחשוב כי מתחת להתרמות הכספיות של הא"י טמונות כוונות לרעה בשורש פורה ראש ולענה כדי להשיג עי"כ אוהדים לפעולותיהם ותעמולותיהם המסיונריות, או כדי שיהא להם עי"כ דריסת רגל לחוות דיעות בתדמית ביהכ"ס בחיצוניותו או בפנימיותו, והדומה לזה, במישרין או בעקיפין, אזי זה בבחינה של וחסד לאומים חטאת, וצריך

את המקבלים להפר ברית ח"ו ע"ש. מבואר דעתו כי גם לקבל מעות שהוא בא בתערובת עם נדבות בני ישראל הכשרים אינו מותר רק בדיעבד שכבר קבלוהו כבנידונו, אז אין צריכין להחזירו...

"(ז) ואמנם מבואר בשו"ת זכרון יהודה (ח"א סי' נ"ז ד"ה והנה) דלקבל נדבה לצורך בהכנ"ס אפי' מעכו"ם דמפורש להתירא ברמ"א (יו"ד סי' רנ"ד) מ"מ היינו דוקא כשהנכרי נותן חלק קטן לצורך דבר הגדול דבזה אין חשש כ"כ דכונתם לרפיון ידים, אבל אם נותנים חלק גדול ומסוים מאד ומכש"כ אם מממונם יבנו כל הבהכנ"ס מלבד דשייך בזה בודאי חילול ה' ומבזה נפשיי', ודאי שייך גם החששא שהיום או מחר יבואו באיזו עלילה להרוס כל הבירה ח"ו, בזה בודאי שאין מקבלין מהם ע"ש..."

ומסיק להלכה: "מותר לקבל נדבה מעכו"ם לבנין בהכנ"ס ואפי' דבר מסויים ואפי' לבקש מהם נדבה מותר מעיקר הדין".
ז. וכן בשו"ת ציץ אליעזר (חי"ה סי' סו) ענה לרבה של ירושלים הגר"י קוליץ האם מותר לקבל תרומות כספיות מנכרים לבניית בית כנסת ובמיוחד לבניית ביכ"נ בירושלים.

ומביא את תשובת שבילי דוד (נוכרה לעיל) מן השדי חמד מערכת בית כנסת. ומוסיף שהיה מתלמידי הגדולים של החת"ס ז"ל, ומפורסם כאחד מגאוני זמנו. וכן הביא בשם שו"ת זכרון יהודה (גרינוולד, סימן נו), שדבר המסוים וניכר לעולם אין לקבל מעכו"ם לבנין ביהכ"ג, ומותר רק דבר שאינו מסוים כגון קורה או אבן עיי"ש. וטעמם משום שמשוים בית הכנסת בהלכותיו לבית המקדש.

חבל נחלתו

ה' ע"א ד"ה יתיב) שביארו שם הא דאמרין בגמ' דערכין (ו' ע"ב) דההוא טייעא דנדר שרגא לבי כנישתא וקבלוה מיניה, דאע"ג דהתם לא היה משום שלום מלכות, בכ"ז קבלוה מיניה משום דהוי כקרבן ואמרין בגמ' נזיר (סב ע"א) "אישי אישי" לרבות נכרים שנודדים נדרים ונדבות כישראל. ע"ש. ומבואר מהכי דעכו"ם שפיר נודדים ונדבים לדבר שבקדושה. וראה גם בשו"ת מהר"י ברונא (סי' רעו) שכתב נמי כיו"ב, דשרי לקבל מעכו"ם מפות לס"ת, דכיון דמקבלים מהם נדרים ונדבות כמבואר בניזיר (סב ע"א) ה"ה נמי הא. והכי אשכחן נמי שהארגו ששיגרו פלישתים דורון לאלהי ישראל היה מונח בצד ארון הקודש. ואולם כתב שם עוד, דמן המשומדין אין מקבלים, דהיות וענין זה ילפינן מנדרים ונדבות ואמרין בערובין (סט ע"ב) "מכס" ולא כולכם להוציא את המשומד לכל התורה, וכיון דלא מקבלים מהם נדרים ונדבות הא נמי לא נקבל דזבוח רשעים תועבה. ע"ש. וכ"פ נמי הרמ"א בשו"ע יו"ד (סי' רנד ס"ב) דהעכו"ם שמנדבין דבר לבית הכנסת מקבלים מהם. ע"ש. וכן מבואר נמי בדברי מרן בשו"ע יו"ד (סי' רנט ס"ד) דעכו"ם שהתנדב מנורה או דבר אחר לבית הכנסת מקבלים ממנו, והוא שיאמר בדעת ישראל הפרשתי אותה. ע"ש. ונעי' בערוך השלחן (שם אות יד) שכתב דבזמן הזה אין מקום לחוש שדעתו של הגוי היתה לתת להקדש או לקרבן כיון שהוא קרוב לאלפים שנה אחר החורבן. ע"ש. וגם אין לומר שדעתו לע"ז דבזמן הזה אין הגוים עובדים ע"ז ממש, ולכן על אף שמדברי מרן מתבאר דצריך שיאמר הגוי כן בפיו שבדעת ישראל הפריש אין לחוש לזה עתה, ועי' קובץ מקבציאל (גליון כג עמוד עג). ע"ש.

שיהי' החכם עיניו בראשו של דבר, ולא לקבל מהם שום תרומות כספיות עבור ביהכ"נ.

"ובדומה לזה העלה בשו"ת פרי השדה ח"ב סימן מ"ט בדינו אודות לקבל מא"י תרומת כסף עבור בנין תלמוד תורה. דאם יש איזה חשש שע"י שיהיה להם חלק בזה יכריחו ח"ו להפר תורה באיזו דרך שהוא, אזי אין לקבל מהם שום תרומת כסף לבל יבואו זרים בנחלתנו יעו"ש. ויעוין מ"ש מזה גם בשו"ת זכרון יהודה סימן נ"ז ע"ש...

"ועוד יעוין בשו"ת בית שערים חאו"ח סימן ס"א מ"ש אריכות דברים בהיתר קבלת תרומות מא"י לבנין ביהכ"נ, ובסיכומם של דברים מסיק וכתב, דאין איסור גם לבקש מהנכרים לבנין ביהכ"נ לרומם ולפאר בית מקדש מעט, ומ"מ לאו משנת חסידים הוא שמא ימשך אחריו וכ' לכן הירא את דבר ד' לא יעשה כן, אבל למחות בחזקת היד אין לנו עיי"ש".

אולם כל זאת לגבי בניין בית כנסת בא"י או בחו"ל, אבל בירושלים אסור לגמרי כפי שבאר הרמב"ם כמה פעמים, לא לבניין בית הכנסת ולא לשאר צרכיה של ירושלים. ואולי אפילו מוזיאונים וכד' שאינם מצרכי המחיה של העיר. אבל לצרכי המחיה אסור לגמרי.

ח. וכן בשו"ת משנה הלכות (ח"ה סי' קעח) כתב בתוך דבריו: "והנה כבר נהגו עכ"פ מימים הקודמים לאסוף כסף לבנין ביהכ"נ אפילו מעכו"ם וכמ"ש מרן בבי"ש הנ"ל..."

וכן בשו"ת עטרת פז (ח"א כרך ג - אה"ע סי' ז) כתב: "ומ"מ הכא בענין קבלת התרומה עבור הוצאת ספר, לכאורה איכא למידן דינא דהוי כי הא דכתבו התוס' בב"ב

בירושלים אין סיבה שלא ליטול ממנו. ט. ומוסיף בשו"ת עטרת פז לברר האם מותר לפרסם את שמו של הנכרי בבית הכנסת או בספר שתרם להוצאתו. הוא מקשה מתשובות האחרונים לגבי כתיבת שם מומרים על תרומות ששללו זאת, ומוסיף לגבי עכו"ם: "אבל משא"כ גבי גוי שמעולם לא היה לו שם ישראל ושם קשר עם תורת ישראל שהוא עזב אותה באיזה דרך שהיא, א"כ אין שום קפידא ע"ז מלהזכיר את שמו אע"פ שהוא שם גויים, דלפי דברינו כאמור שפיר מתבאר לאמר דעצם שם הגויים אין בו שום גנאי אלא כל הגנאי הוא מהמשתמע ממנו והמסתתר אחריו, וא"כ דוקא גבי מומר י"ל דאית בזה קפידא כיון שהיה לו שם ישראל שקיבל מאבותיו והוא בעט בתורת אבותיו ובחר בשם גויים לכן לא יזכר שמו כבר כל עוד הוא מחזיק בסורו, אבל סתם גוי שפיר שרי להזכיר שמו, ובפרט כשהוא מובלע בין שמות אחרים שאינו בולט בפני עצמו להיות כפטרון חשוב ונכבד אה"נ דיש להקל. וק"ל".

ומביא עוד: "ולא אכחד כי הנה ראיתי שבשו"ת יד יצחק ח"ג (סימן רעא) כתב אודות עובדא דהוה, שהשר של הגליל צויה לכבד את קהל ישראל במתנה הגונה, ע"י מתן מעות לסופר שיכתוב ס"ת מפאר וכלי הקודש כסף טהור, ולמסור לקהל בשמו, אלא שדרש לרקום באותיות זהב את שמו על מעיל הס"ת, וכתב, שאע"פ שכתב הרמ"א ביו"ד (סימן רמט סעיף יג) בשם תשובת הרשב"א, שהמקדיש דבר לצדקה מותר לכתוב שמו עליו שיהיה לו לזכרון, וראוי לעשות כן, וה"ט כדי ליתן שכר לעושי מצוה, ולפתוח דלת לעושי מצוה. אולם כל זה שייך כשנודב ישראל כשר, אבל כשהנודב נכרי לא

"ומבאר מהכי דבגונא שאין העכו"ם נותן החפץ או המעות בתורת צדקה אלא בתורת הקדש, דשרי לקבל מידו כי הא דמקבלים מיניה נדרים ונדבות. והטעם בזה הוא כמו שכתב הש"ך ביו"ד (סי' רנד סק"ד) בשם הגהות אשרי (פ"ק דבבא בתרא) דדוקא צדקה אין מקבלים מהם דצדקה מכפרת, אבל נדרים ונדבות דאינם מכפרים שרי. ע"ש. וראה גם בס' ראשון לציון (סי' רנט ס"ד) מש"כ ג"כ לחלק בין צדקה לנדרים ונדבות. ע"ש. ואין לומר דעד כאן לא כתבו התוס' והפוסקים להחזיר לקחת מהגוי בתורת נדבה אלא דוקא קבלת חפץ, אבל לקבל מעות וכי הא דינדון דידן שרוצה לתת מעות הוצאת הספר יש לאסור אפילו שהוא בתורת נדרים ונדבות...

"וא"כ הכי נמי בנידון דידן דענין נתינת המעות עבור הוצאת הספר הוי כנודב מעות שיכתבו ס"ת, דחזינן לעיל מדברי המבי"ט דשפיר שרי, לכן ה"נ י"ל דשרי. וע"ע בשו"ת קול אריה (חאו"ח סי' יד), ובשו"ת אבני צדק (חאו"ח סי' יד) שהעלו שם דשרי לקבל אפילו לכתחילה מעות מעכו"ם לצורך בנין בית הכנסת דהוי כנדרים ונדבות דשרי. ע"ש. וראה גם בס' דעת תורה למהרש"ם הנדפ"מ על הל' צדקה (סי' רנד ס"ב בהג"ה). ע"ש. וממילא לפי האמור גם הכא יהיה מותר לקבל מגוי זה מעות אלו להוצאת הספר גם לכתחילה, וגם י"ל עוד דכל כי הא דהכא שהוא לצורך הוצאת ספרים ודברי תורה קיל טפי טובא..."

ומבאר שמפסק הרמב"ם עולה שלגבי בית כנסת מותר ליטול מהם דבר מסויים אפילו לכתחילה.

נראה על כן שאם גוי תורם להקמת בית כנסת כאן בארץ ישראל ולא

חבל נחלתו

ומבואר מדבריו אלו של הרב בנין ציון דכל שהגוי נותן מעצמו אפילו שיתפרסם שמו לא הוי בפרהסיא כי היהודי לא ביקש ממנו, ושרי לקבל ממנו אפילו צדקה כשעושה זאת הגוי משום רחמנות, ולא איכפת לן בפירסום שמו כלל במה שיתפרסם ע"י כך, וא"כ כל שכן שיהיה מותר זאת כשנותן לנדבה לתלמוד תורה דכאמור לעיל ענין הנדבה קיל טפי דשרי לקבל ממנו אפילו לכתחילה, ואף שפיר דשרי לפרסם את שמו של הגוי בע"פ על תרומתו. ואולם אם רואים שרוצה שיזכר ויכתב שמו דוקא בספר יש מקום להקל, **ואם אפשר יבליעו שמו של הגוי בין יתר הנודבים ולא יהיה בולט בפני עצמו** וכעין המתבאר מדברי שו"ת בצל החכמה הנ"ל (ח"ג סי' מא אות טז) גבי מומר, עדיף טפי שיעשו כן להבליעו שלא יאמרו ממנו יתד ופינה לדבר שבקדושה, ואולם אין זה מעכב כ"כ גבי נידון דידן בגוי ובספר, ובמקום צורך יש להקל בזה נמי להזכיר שמו בנפרד.

נראה שמתיר בדיעבד לכתוב שמו בשלט בכניסה לבית כנסת, אולם עדיף להבליע את שמו בין שאר הנודבים ולא לעשות לו שלט בפני עצמו.

מסקנה

מותר ליטול ואף לבקש תרומות מנכרים לבניין בית כנסת. ולגבי ציון שמם בשלט הנצחה אם הם עומדים על כך יעשו זאת במקום מוצנע או בהכנסת שמו בין תורמים אחרים.

שייך דבר זה, ואין לקבל מהשר הנכרי אלא אם כן מוסרו לצבור באופן שלא יקרא שמו עליו, ועוד דהוי גנאי לעשות כן. כמ"ש המהר"ם שיק (ה"ל) לגבי מומר, ואין לחלק בין גוי למומר. ואם ההכרח לעשות כן מפני שלום מלכות, יעשו כן בפנקס הקהל, להיות לו לזכרון, ותו לא מידי. ע"ש. וחזינן מדבריו אלה שהוא שולל מכל וכל את ענין זה של הזכרת שמו של הגוי על מה שהקדיש, וס"ל נמי שאין לחלק בזה כלל בין נכרי למומר. ברם הנה י"ל דאף לדבריו הרי מ"מ העלה דיש צד קולא להזכירו בפנקס הקהילה, וא"כ **י"ל דכל קפידתו היתה רק לענין שלא יוזכר בתשמישי קדושה וכיו"ב ממש שהוא נמצא בהיכל ה' תדיר, אבל בדבר שאין לו קשר וצורך לבית ה' אפילו שהוא דבר שבקדושה יש להקל**, ואנ"פ שבודאי אין דומה ספר הקהילה לספרי קודש ובודאי שלא לסידורים וכיו"ב, אבל מ"מ יש לחלק בזה בין דבר שבקדושה ממש לדבר שהוא לצורך לימוד וכיו"ב שיש להקל בזה יותר, ובפרט לפי מאי דחזינן מדברי הפוסקים הנ"ל דאינהו ס"ל להקל בזה אף בכתיבת שמו של הגוי בחפצי קודש. וק"ל.

ומסקם: "ולכן בודאי הוא דאה"נ אם יוכלו להמנע מלהזכיר את שמו של הגוי בספר ויוכלו לעשות כן בנקל תע"ב, ורק יוקירו אותו ויפרסמו את שמו בע"פ כגון שיעשו איזה מסיבה צנועה או איזה סעודה וכיו"ב ויזכירו שמו שם שהוא נדב סכום הגון וכו', אה"נ דיעשו כן, דפירסום שמו בע"פ קיל טפי עי' בשו"ת בנין ציון (סו"ס פה)...